

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ (130) إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (131) وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ (132) أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (133) تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ (134) وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ

إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (135) قُولُوا
 آمَنَّا بِاللَّهِ وَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَ مَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ
 إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَ الْأَسْبَاطِ وَ مَا
 أُوتِيَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ
 لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (136)
 فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَ إِنْ تَوَلَّوْا
 فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَ هُوَ السَّمِيعُ
 الْعَلِيمُ (137) صِبْغَةَ اللَّهِ وَ مَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ
 صِبْغَةً وَ نَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ (138) قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي
 اللَّهِ وَ هُوَ رَبُّنَا وَ رَبُّكُمْ وَ لَنَا أَعْمَالُنَا وَ لَكُمْ أَعْمَالُكُمْ
 وَ نَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ (139) أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَ
 إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَ الْأَسْبَاطَ كَانُوا

هُوداً أَوْ نَصَارَى قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمْ اللَّهُ وَ مَنْ أَظْلَمُ

مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَ مَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا

تَعْمَلُونَ (140) تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ

لَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

(141)

And who turns away from the religion of Abraham but such as debase their souls with folly? Him We chose and rendered pure in this world: And he will be in the hereafter in the ranks of the righteous. Behold! His Lord said to him: "Submit (thy will to Me):" He said: "I submit (my will) to the lord and cherisher of the universe." And Abraham enjoined upon his sons, and so did Jacob; "Oh my sons! Allah hath chosen the faith for you; then die not except in the state of submission (to Me). Were ye witnesses when death appeared before Jacob? Behold, he said to his sons: "What will ye worship after me?" They said: "We shall worship thy God and the God of thy fathers, of Abraham, Ismail and Isaac,- the one (true) God: To Him do we submit." That was a people that hath passed away. They shall reap the fruit of what they did, and ye of what ye do! Ye shall not be asked about what they did. They say: "Become Jews or Christians if ye would be guided (to salvation)." Say thou: "Nay! (I would rather) the religion of Abraham the true, and he joined not gods with Allah."

~~~~~

Say ye: "We believe in Allah, and the revelation given to us, and to Abraham, Ismail, Isaac, Jacob, and the Tribes, and that given to Moses and Jesus, and that given to (all) prophets from their Lord: We make no difference between one and another of them: And we submit to Allah." So if they believe as ye believe, they are indeed on the right path; but if they turn back, it is they who are in schism; but Allah will suffice thee as against them, and He is the all-hearing, the all-knowing. (Our religion) takes it hue from Allah: And who can give a better hue than Allah? It is He whom we worship. Say: Will ye dispute with us about Allah, seeing that He is our Lord and your Lord; that we are responsible for our doings and ye for yours; and that we are sincere (in our faith) in Him? Or do ye say that Abraham, Ismail, Isaac, Jacob and the Tribes were Jews or Christians? Say: Do ye know better than Allah? Ah! Who is more unjust than those who conceal the testimony they have from Allah? But Allah is not unmindful of what ye do! That was a people that hath passed away. They shall reap the fruit of what they did, and ye of what ye do! Ye shall not be asked!— about what they did.

اب کون ہے جو ابراہیم کے طریقے سے نفرت کرے؟ جس نے خود اپنے آپ کو حماقت اور جہالت میں مبتلا کر لیا ہو، اس کے سوا کون یہ حرکت کر سکتا ہے؟ ابراہیم تو وہ شخص ہے جس کو ہم نے دنیا میں اپنے کام کے لیے چن لیا تھا اور آخرت میں اس کا شمار صالحین میں ہوگا۔ اس کا حال یہ تھا کہ جب اس کے رب نے اس سے کہا "مسلم ہو جا"، تو اس نے فوراً کہا "میں مالک کائنات کا

"مسلم" ہو گیا، اسی طریقے پر چلنے کی ہدایت اس نے اپنی اولاد کو کی تھی اور

اسی کی وصیت یعقوب اپنی اولاد کو کر گیا تھا۔ اس نے کہا تھا کہ "میرے بچو،

اللہ نے تمہارے لیے یہی دین پسند کیا ہے۔ لہذا مرتے دم تک مسلم ہی رہنا

"۔ پھر کیا تم اس وقت موجود تھے جب یعقوب اس دنیا سے رخصت ہو رہا تھا

؟ اس نے مرتے وقت اپنے بیٹوں سے پوچھا: "بچو، میرے بعد تم کس کی

بندگی کرو گے؟" ان سب نے جواب دیا: "ہم اسی ایک خدا کی بندگی کریں

گے جسے آپ نے اور آپ کے بزرگوں ابراہیم، اسماعیل اور اسحاق نے خدامانا

ہے، اور ہم اسی کے مسلم ہیں"۔ وہ کچھ لوگ تھے، جو گزر گئے۔ جو کچھ

انہوں نے کمایا، وہ ان کے لیے ہے اور جو کچھ تم کماؤ گے، وہ تمہارے لیے

ہے۔ تم سے یہ نہ پوچھا جائے گا کہ وہ کیا کرتے تھے۔ یہودی کہتے ہیں: یہودی

ہو، تو راہ راست پاؤ گے۔ عیسائی کہتے ہیں: عیسائی ہو، تو ہدایت ملے گی۔ ان

سے کہو: "نہیں، بلکہ سب کو چھوڑ کر ابراہیم کا طریقہ۔ اور ابراہیم مشرکوں

میں سے نہ تھا"۔ مسلمانو، کہو کہ: "ہم ایمان لائے اللہ پر اور اس ہدایت پر جو

ہماری طرف نازل ہوئی ہے اور جو ابراہیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب اور اولاد
- یعقوب کی طرف نازل ہوئی تھی اور جو موسیٰ اور عیسیٰ اور دوسرے تمام
پیغمبروں کو ان کے رب کی طرف سے دی گئی تھی۔ ہم ان کے درمیان کوئی
تفریق نہیں کرتے اور ہم اللہ کے مسلم ہیں۔" پھر اگر وہ اسی طرح ایمان
لائیں، جس طرح تم لائے ہو، تو ہدایت پر ہیں، اور اگر اس سے منہ پھیریں تو
کھلی بات ہے کہ وہ ہٹ دھرمی میں پڑ گئے ہیں۔ لہذا اطمینان رکھو کہ ان کے
مقابلے میں اللہ تمہاری حمایت کے لئے کافی ہے۔ وہ سب کچھ سنتا اور جانتا
ہے۔ کہو: "اللہ کا رنگ اختیار کرو اس کے رنگ سے اچھا اور کس کا رنگ ہو
گا؟ اور ہم اسی کی بندگی کرنے والے لوگ ہیں۔" اے نبی، ان سے کہو: کیا
تم اللہ کے بارے میں ہم سے جھگڑتے ہو؟ حالانکہ وہی ہمارا رب بھی ہے اور
تمہارا رب بھی۔ ہمارے اعمال ہمارے لئے ہیں تمہارے اعمال تمہارے
لئے، اور ہم اللہ ہی کے لئے، اور ہم اللہ ہی کے لئے اپنی بندگی کو خالص کر
چکے ہیں۔ یا پھر تمہارا کہنا یہ ہے کہ ابراہیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب اور اولاد

يعقوب سب کے سب یہودی تھے یا نصرانی تھے؟" کہو: "تم زیادہ جانتے ہو یا

اللہ؟ اس شخص سے بڑا ظالم اور کون ہوگا، جس کے ذمے اللہ کی طرف سے

ایک گواہی ہو اور وہ اسے چھپاے؟ تمہاری حرکات سے اللہ غافل تو نہیں ہے

— وہ کچھ لوگ تھے جو گزر چکے ان کی کمائی ان کے لئے تھی اور تمہاری کمائی

تمہارے لئے — تم سے ان کے اعمال کے متعلق سوال نہیں ہوگا۔"

अब कौन है जो इबराहीम के तरीके से नफरत करे? जिसने खुद अपने आपको हिमाकृत और जिहालत में मुब्तला कर लिया हो उसके सिवा कौन यह हरकत कर सकता है? इबराहीम तो वह शख्स है जिसको हमने दुनिया में अपने काम के लिए चुन लिया था और आखिरत में उसका शुमार साहिलिन में होगा | उसका हाल यह था कि जब उसके रब ने उससे कहा, "मुस्लिम हो जा" तो उसने फ़ौरन कहा, मैं मालिके-कायनात का 'मुस्लिम' हो गया |" इसी तरीके पर चलने की हिदायत उसने अपनी औलाद को की थी और इसी की वसीयत याकूब अपनी औलाद को कर गया था | उसने कहा था कि "मेरे बच्चो, अल्लाह ने तुम्हारे लिए यही दीन पसन्द किया है | लिहाज़ा मरते दम तक मुस्लिम ही रहना |" फिर क्या तुम उस वक़्त मौजूद थे जब याकूब इस दुनिया से रुखसत हो रहा था? उसने मरते वक़्त अपने बेटों से पूछा, "बच्चो, मेरे बाद तुम किसकी बन्दगी करोगे?" उन सबने ज़वाब दिया, "हम उसी एक खुदा की बन्दगी करेंगे, जिसे आपने और आपके

~~~~~

बुजुर्गो इबराहीम, इसमाईल और इसहाक ने खुदा माना है, और हम उसी के मुस्लिम हैं।” वे कुछ लोग थे जो गुज़र गए, जो कुछ उन्होंने कमाया, वह उनके लिए है और जो कुछ तुम कमाओगे, वह तुम्हारे लिए है। तुमसे यह न पूछा जाएगा कि वे क्या करते थे? यहूदी कहते हैं, “यहूदी हो तो राहे-रास्त पाओगे।” ईसाई कहते हैं, “ईसाई हो तो हिदायत मिलेगी।” उनसे कहो, “नहीं, बल्कि सबको छोड़कर इबराहीम का तरीका। और इबराहीम मुशरिकों में से न था।” मुसलमानो! कहो कि “हम ईमान लाए अल्लाह पर और उस हिदायत पर जो हमारी तरफ़ नाज़िल हुई है और जो इबराहीम, इसमाईल, इसहाक, याकूब और औलादे-याकूब की तरफ़ नाज़िल हुई थी और जो मूसा और ईसा और दूसरे तमाम पैगम्बरों को उनके रब की तरफ़ से दी गई थी। हम उनके दरमियान कोई तफरीक नहीं करते और हम अल्लाह के मुस्लिम हैं।” फिर अगर वे उसी तरह ईमान लाएँ, जिस तरह तुम ईमान लाए हो, तो हिदायत पर हैं, और अगर उससे मुहँ फेरें तो खुली बात है कि वे हठधर्मी में पड़ गए हैं। लिहाज़ा इत्मीनान रखो कि उनके मुक़ाबले में अल्लाह तुम्हारी हिमायत के लिए काफ़ी है। वह सब कुछ सुनता और जानता है। कहो, “अल्लाह का रंग इखतियार करो। उसके रंग से अच्छा और किसका रंग होगा? और हम उसी की बन्दगी करनेवाले लोग हैं।” ऐ नबी, इनसे कहो, “क्या तुम अल्लाह के बारे में हमसे झगड़ते हो? हालाँकि वही हमारा रब भी है और तुम्हारा रब भी। हमारे आमाल हमारे लिए हैं, तुम्हारे आमाल तुम्हारे लिए, और हम अल्लाह ही के लिए अपनी बन्दगी को खालिस कर चुके हैं। या फिर तुम्हारा कहना यह है कि इबराहीम, इसमाईल, इसहाक, याकूब और औलादे-

~~~~~

याकूब सब के सब यहूदी थे या नसरानी थे?” कहो, “तुम ज़्यादा जानते हो या अल्लाह? उस शख्स से बड़ा ज़ालिम और कौन होगा, जिसके ज़िस्म अल्लाह की तरफ़ से एक गवाही हो और वह उसे छिपाए? तुम्हारी हरकत से अल्लाह गाफ़िल तो नहीं है— वे कुछ लोग थे जो गुज़र चुके | उनकी कमाई उनके लिए थी और तुम्हारी कमाई तुम्हारे लिए | तुमसे उनके आमाल के मुताल्लिक सवाल नहीं होगा |”

~~~~~